

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH
REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATION AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

**Mojca Šorn: Pomanjkanje in lakota v Ljubljani
med véliko vojno**

Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020, 303 strani

Mojca Šorn je leta 2007 objavila svojo doktorsko disertacijo *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno*, v kateri je predstavila organizacijo mestne uprave, zaščito prebivalstva pred zračnimi napadi, promet, trgovino in druge storitve, socialne ustanove, šolstvo, kulturno življenje ter preživljanje prostega časa, obhajanje praznikov in praznovanja, samostojna poglavja je namenila tudi preskrbi s hrano in z osnovnimi življenjskimi potrebščinami ter gospodinjstvu in zdravstvu.

Na podoben način, a precej manj »na široko«, se je dobro desetletje pozneje lotila še prve ali *vélike vojne* in tako je proti koncu leta 2020 pri Inštitutu za novejšo zgodovino izšla še knjiga *Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med véliko vojno*. Že iz naslova je razvidno, da se je avtorica tokrat osredotočila predvsem na preskrbo, prehrano in zdravstvene razmere, zaradi česar je to delo tudi bistveno manj obsežno od prvega. Toda druga knjiga zato ni nič manj zanimiva in povedna! Politične in vojaške teme so bile sicer morda najpogosteje v mislih politikov in vojskovodij, običajnega »malega« človeka pa je bolj zanimalo, kako bo nahranil sebe in družino, prežemal ga je strah pred boleznijo in smrtjo, težili so ga porušeni odnosi s sorodniki, prijatelji in sosedi, vznemirjali so ga pojavi oderuštva in verižništva. Brez hrane ni preživetja, zato je ne preseneča dnevniški zapis Frana Milčinskega iz leta 1915 (avtorica ga navede v Uvodnih mislih), da je bila najpomembnejša tema pogovorov med Ljubljančani »aprovizacija, ne vojna«.

Uvodnemu zapisu sledi šest poglavij (Sistem preskrbe v Avstriji v času vélike vojne, Preskrba Ljubljane med prvo svetovno in neposredno po njej, Umetnost in dolžnosti naših gospodinj, Varuj se bolezni!, Odnosi postajajo vedno bolj zapleteni), prav na koncu pa še Zaključne misli.

V prvem poglavju, ki predstavi Sistem preskrbe v Avstriji v času vélike vojne, je problematika osrednjega slovenskega mesta umeščena v širši zgodovinski kontekst srednje Evrope, iz Ljubljane se ozira na Dunaj in Berlin, včasih še na London in Pariz.

Drugo poglavje obravnava vse mogoče načine preskrbe s hrano kot eno izmed najosnovnejših in najnujnejših človekovih potreb v času, ko so oblasti s pravnimi predpisi uvedle vojaški absolutizem – skorajda čez noč so bile odpravljene vse državljanske pravice, med drugim tudi zagotavljanje osebne svobode, nedotakljivost stanovanja, pravica do shodov in delovanje društev. Še zlasti je prebivalstvo pestilo naraščajoče pomanjkanje živil, predvsem moke in kruha, krompirja, mesa, jajc in mleka, zmanjkovalo je premo-ga, drv in petroleja. Vrstile so se uredbe, ki so določale nove in nove omejitve ter prepovedi, včasih tudi nejasne in težko razumljive, sprejeti so bili raznoliki ukrepi socialne pomoči, toda »beda je začela povsod kazati svoje režeče zobek«.

Kako so se s temi težavami spopadale gospodinje, se seznanimo v tretjem poglavju, ki ga uvede zapis s pomenljivim naslovom: »Od vas, žene in dekleta, je odvisno, da se vzdrži gospodarstvo«. Stran od bojišč je namreč potekala še ena fronta, na kateri so se v prvih vrstah bojevale ženske; odvijala

la se je v dolgih vrstah, najprej pred uradi za karte, ki naj bi omogočale pravično razdeljevanje živil, potem pred pekarnami, mesnicami in drugimi prodajalnami, po hrano se je bilo treba podati na podeželje in v gozd, se znajti v labirintih črnega trga, zadnja bitka pa se je odvijala v domači kuhinji, kjer je prišla iznajdljivost posameznic še posebej do izraza.

Pomanjkanje in lakota sta povzročila vsesplošno oslabeledost in s tem večjo dovzetnost za bolezni; tem je namenjeno četrto poglavje. Posebej zavrata in nevarna je bila tuberkuloza, ki je »dosegla mesto in podeželje ter napadala mlade in stare«. Množični premiki vojakov in civilistov so prinesli s seboj še druge nalezljive bolezni, med drugim črne koze, pegasti tifus in kolero. Črnim kozam se ni dalo povsem izogniti, čeprav so ljubljanske mestne oblasti že na začetku vojne vabile prebivalstvo k brezplačnemu cepljenju, takojšnja izolacija bolnikov je uspešno preprečila širjenje pegastega tifusa, kolera je povzročila nemalo strahu, a je v Ljubljani zahtevala »le« eno smrtno žrtev. Veliko bolj neuspešna je bila borba s špansko gripo, ki v današnjih časih zaradi podobnosti s pandemijo koronavirusne bolezni Covid-19 vzbuja posebno zanimanje.

V zadnjem poglavju poseže avtorica na področje medčloveških odnosov, ki naj bi postajali vedno manj »človeški«, kar ponazori s citatom iz *Ilustriranega glasnika*: »Ta večni boj z zaprekami, ki jih nismo poznali poprej, težave, ki nam jih nudi vsak dan, žalitve, ki jih moramo požirati, to nas naredi podobne zverini, pračloveku, ki je živel od lova, med nevarnostmi.« Spremenili so se kodeks obnašanja, moralne vrednote in socialne norme, egoizem in pohlep sta še poslabšala že tako težke razmere. Tesnobo vzdušje je posebej nazorno predstavljeno z besedami Vinka Gabrca, ki se je prve svetovne takole spominjal: »*Oderuh in verižnik sta nastopila očitno, siromak in berač se nista sramovala, bogatin in bahač sta se nesla kar se le da, bedak in puhloglavc sta se uveljavljala, požeruh in gladovnjak sta grabila, pametnik in razumnik sta bila ob besedo, razkošnice in razvratnice so cenili, klepetulje in klevetnice so bile spoštovanja vredne, skromnih, dobrih, blagih, poštenih ljudi cena pa je bila ničeva.*« Zveni znano?

Slovensko zgodovinopisje je *véliki vojni* namenilo že precej pozornosti, a ne vidika proučevanja civilnega prebivalstva; zato je pričujoča monografija, ki razkriva značilnosti življenja za bojnimi črtami, pomemben prispevek k poznavanju časa, ki je spremenil dotedanje razumevanje bojevanja in usodno vplival na prihodnje rodove, tako v Sloveniji kot v svetu.

Ob pisanju knjige je avtorica upoštevala najrazličnejše vire: tiskane vire (zakonske predpise, sejne zapisnike tedanjih oblastnih organov ipd.), časopisje, ki najbolj »razburljive« še posebej rado obravnava, arhivsko gradivo, ki ga hranijo Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Muzej novejše zgodovine, Slovenski šolski muzej in Narodna galerija, ob čemer je treba posebej opozoriti na zgodbe ljudi, razvidne iz korespondence in dnevniških zapisov, ki navdahnejo podobi obravnavanega kraja in časa svojevrstno živost in prepričljivost; obsežen seznam uporabljene literature pa priča o tem, da so upoštevani tudi znanstveni izsledki številnih domačih in tujih strokovnjakov.

Poleg obogatitve zgodovinskega spomina ima to delo še posebno vrednost. V današnjih časih, ko spet živimo v kriznih razmerah, ko ponovno bijemo nekakšno vojno, tokrat z novim, strašljivim in neznanim virusom, ko se srečujemo s strahovi in tesnobo, z raznovrstnimi omejitvami in prepovedmi, ki spreminjajo naše navade in vrednote, bo zanimiva in izjemno berljiva knjiga Mojce Šorn gotovo nagovorila marsikaterega bralca.

dr. Mateja Jeraj